

jects carried out within its competence, and delegating – in the exercise of delegated authority.

The time has come the need for a clear role of the judicial authorities in the implementation of the normative interpretation. And stand out among the subjects of the legal interpretation of the executive and the judiciary does not appear to be correct. We believe that for the legal status of public authorities normative interpretation is classified into: legislative, executive, judicial and municipal. Local governments are not only trying to find out the content of legal acts, but also to clarify the municipal legal acts.

By the number of subjects is necessary to distinguish the individual (eg, the President) and collective (the Constitutional Court of Ukraine) normative interpretation.

In legal science scientists have identified a way – as one of the criteria for distinguishing the types of interpretation. We believe that the authorized entities carrying out normative interpretation, use a variety of ways. Accordingly, the method of normative interpretation should distinguish on: grammatical, logical, systematic, historical and political, teleological, functional, semantic, specially-legal.

In terms of normative interpretation could be: literal, expansive and restrictive. Based on analysis of the views of scientists, the author suggested his own vision classification normative interpretation.

Key words: normative interpretation, classification, subject of interpretation, methods of interpretation.

УДК 343.211

Ю. С. ТИМОЩУК,
здобувач

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

В українській юридичній науці, зважаючи на євроінтеграційний курс нашої держави, існує потреба розробки нових підходів до побудови сучасної системи принципів із врахуванням специфіки кожної галузі права. Принципи кримінального права – це вихідні фундаментальні, основоположні ідеї, які впливають зі змісту правових норм, закріплених у кримінальному законі, і лежать в основі побудови кримінального права. Чинне кримінальне право України містить систему ustalених принципів, зокрема, таких як: принцип відповідальності особи за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом як злочин (законності); принцип особистої відповідальності; принцип відповідальності за наявності вини; принцип індивідуалізації відповідальності та покарання; принцип економії кримінальної репресії, і, звичайно, принцип гуманізму. Гуманізм є одним із найважливіших кримінально-правових принципів, порушення якого здатне привести до багатьох негативних наслідків як для системи правосуддя, так і в цілому для суспільства.

У галузі кримінального права увага даному питанню приділялася в працях Х. Алікперова, Р. Бабанли, М. Бажанова, В. Гацелюка, І. Гнатів, А. Гореліка, І. Звечаровського, О. Кваші, М. Коржанського, О. Костенка, О. Котовича,

Т. Леснієвськи-Костарєвої, Ю. Ляпунова, П. Матишевського, І. Михалко, А. Молодцова, В. Навроцького, О. Скакун, Н. Сторчак, О. Стулова, В. Філімонова, П. Фріса, М. Хавронюка, С. Шапченка, С. Яценка та ін. Не може бути науковим дослідження принципів будь-якої галузі права без вивчення відповідних праць вчених у галузі теорії права. Вагомий внесок у дослідження принципів права здійснили такі вчені як В. Авер'янов, Н. Воронов, О. Гранін, В. Горшеньов, В. Денисов, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, М. Коржанський, С. Лисенков, Н. Мироненко, Г. Мурашин, О. Мурашин, Є. Назаренко, М. Орзіх, С. Погребняк, П. Рабінович, В. Сіренко, О. Сурилов, С. Фрицький, М. Цвік, Ю. Шемшученко, Л. Юзьков та ін.

Разом з тим, ще М. Таганцев відзначав, що зо всіх галузей права найбільш мінливим є право кримінальне: на поняттях про злочин і покарання з наочністю відображаються всі політичні і соціальні перевороти народного життя, і чим швидше розвивається життя, тим швидше здійснюються ці реформи [1, с. 105]. Отже, усі останні політичні і соціальні перетворення життя українців не можуть не позначитися на підходах до розуміння всієї системи принципів кримінального права, у тому числі принципу гуманізму та його місця у цій системі, що є метою цієї статті.

«Конституція – юридична база кримінального законодавства, що має першочергове значення для його розвитку та вдосконалення» – це положення давно набуло характеру непорушного та незаперечного постулату [2, с. 53]. І тому у Конституції України визначені, а у КК відображені принципи законності, винної відповідальності, особистої відповідальності, гуманізму тощо. Принципи гуманізму піддається аналізу майже у всіх сучасних наукових працях вітчизняних вчених, так чи інакше присвячених дослідженню принципів кримінального права.

Ми визначаємо принципи кримінального права як систему похідних від людської природи засад, що втілені в нормах кримінального закону, які відображають зміст, завдання та закономірності розвитку кримінально-правового регулювання суспільних відносин. Принципи права є категорією, якій притаманний системний, узагальнений, фундаментальний, універсальний характер. Відповідно, всі складові цієї системи елементи (принципи), і гуманізм у тому числі, повинні бути узгоджені між собою. Реалізація принципу гуманізму не повинна суперечити ні принципу справедливості, ні принципу законності, ні іншим засадам кримінального права України.

Принцип гуманізму є самостійним і має своє вираження та реалізацію у багатьох інститутах кримінального права України. Вчені констатують, що в інституті звільнення від кримінального покарання та подальшого його відбування найбільшою мірою знайшли своє відображення принципи гуманізму і економії заходів кримінального впливу, покладені в основу нової політики держави загалом та кримінального права зокрема [3, с. 410]. Разом з тим, кожний елемент системи принципів має своє місце і своє призначення, тому не може охоплювати функції інших елементів. На підставі цього не можна погодитись із тезою про те, що «вираженням гуманізму є і такі принципи, як справедливість покарання, індивідуалізація покарання» [4, с. 49]. Названі Г. Анашкіним прин-

ципи є самостійними, не підмінують один одного, проте під час своєї реалізації у нормах кримінального закону не повинні суперечити один одному. Громадянин і держава повинні знаходитися в збалансованих відносинах на основі поваги взаємних прав і відповідальності, гуманізму і справедливості, без утиску прав людини, а й без свавілля чиновника чи приватної особи [5, с. 73].

Дослідники принципу гуманізму наголошують, що він досі є актуальним, адже закон про кримінальну відповідальність регламентує найбільш суворі заходи державного примусу. Сутність принципу гуманізму полягає в такому: закон про кримінальну відповідальність забезпечує охорону людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки як найвищої соціальної цінності; особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, суд призначає покарання, необхідне і достатнє для її виправлення і запобігання новим кримінальним правопорушенням у випадках, передбачених цим Кодексом, допускається звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання чи його відбування, а також заміна покарання більш м'яким; покарання та інші кримінально-правові заходи, що застосовуються до особи, не можуть мати своїм змістом завдання фізичних страждань чи приниження людської гідності [6, с. 72].

Принцип гуманізму, як відзначають вчені має два аспекти. Один звернено до потерпілих від злочинів до суспільства й означає захист кримінальним правом інтересів, прав, свобод, життя, здоров'я, особистих благ громадян від злочинних посягань. Відповідно широке розуміння принципу гуманізму ще одним його аспектом передбачає захист людини засобами кримінального закону [7, с. 75–76]. Інший аспект принципу гуманізму звернений до осіб, які порушили кримінальний закон [8, с. 20], оскільки саме кримінальне право, яке регламентує найбільш суворі заходи державного примусу, повинно відрізнитися гуманним ставленням до злочинця [9, с. 64]. Відповідно вузьке розуміння принципу гуманізму передбачає, що реалізація кримінально-правових норм має відрізнитись гуманним ставленням до злочинця.

Принцип гуманізму найбільш повно виявляється щодо злочинців, які не досягли повноліття: до осіб, які на момент вчинення злочину не досягли вісімнадцятирічного віку, не може бути застосовано довічне позбавлення волі (ч. 2 ст. 64); покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначено на строк від 6 місяців до 10 років; до таких осіб у випадку вчинення ними злочину невеликої чи середньої тяжкості суд може застосувати примусові заходи виховного характеру (ст. 105); строк позбавлення волі цих осіб не може перевищувати десяти років, лише за вчинення особливо тяжкого злочину, поєданого з умисним позбавленням життя людини – до 15 років.

Вчені включають до принципу гуманізму, зокрема такі складові: 1) забезпечення прав людини кримінальним законодавством; 2) гуманізація кримінально-правової політики держави (скорочення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності; обмеження заходів, які застосовуються до злочинців, лише мінімально необхідними та достатніми для досягнення цілей їх виправлення та превенції; розробка та впровадження альтернативних кримі-

нальному покаранню заходів впливу на злочинця; заборона моделювання та застосування будь-яких заходів впливу з метою спричинення фізичних або психічних страждань; урахування всіх обставин, що мають відношення до справи, що розглядається, для винесення справедливого вироку [10, с. 150].

С. Погребняк наголошує на формуванні, починаючи з другої половини ХХ ст., стійкого переконання, що позитивне право має відповідати певним моральним стандартам – справедливості, рівності, свободі, *гуманізму* та ін. Ці засади знаходять своє відображення в конституціях і міжнародних актах, що свідчить про своєрідну «конвергенцію» природного і позитивного права, завдяки чому зникає підґрунтя для гострого конфлікту між цими школами праворозуміння при оцінці правового характеру тих чи інших норм [11, с. 6]. Отже, гуманізація права та правозастосування – це шлях до компромісу між протилежними школами праворозуміння – позитивізмом і природним правом.

Про важливість принципу гуманізму свідчить багато інших чинників. Слід погодитись із думкою, що нехтування принципом гуманізму небезпечне спрямуванням діяльності органів кримінальної юстиції лише в каральному напрямку, порушенням прав громадян, дегуманізацією правоохоронної системи, що відбивається й на укладі суспільного життя (яскрава ілюстрація цього – стан, що склався у 30–50-ті роки минулого століття в радянській системі правосуддя) [12, с. 112–113]. Про це свідчать і вчені радянського періоду: «гуманне ставлення до злочинців повинно бути таким, яке не порушує інтересів Радянської держави...» [13, с. 9].

З іншого боку, аналізуючи основні принципи кримінально-правової політики, вітчизняні вчені застерігають від надмірної гуманізації практики впливу на злочинність, що загрожує кризою гуманності. Йдеться про те, що вплив на злочинність повинен носити стабільний і поступальний характер. Якщо вчасно не ухвалювати послідовних (у т. ч. жорстких) заходів, то суспільство поступово словзе в кримінальну кризу – і тоді наджорсткий репресивний метод починає видаватися усім єдиним засобом рятування [6, с. 63]. Подібну позицію висловлює О. Житний. Вчений констатує, що принцип гуманізму не повинен ставати надмірно пануючою ідеєю в будь-яких проявах кримінально-правової політики, інакше з блага цей принцип перетворюється на необґрунтований лібералізм, нівелює повагу до кримінального закону, знижує його профілактичний і виховний потенціал та можливість впливати на суспільні відносини [8, с. 24]. Слід погодитись із цією тезою, зважаючи на криміногенну ситуацію в Україні, значне зростання кількості особливо тяжких злочинів, зокрема умисних вбивств, терористичних актів, поширення організованої озброєної злочинності тощо. Сучасні дослідники принципів кримінального права констатують набуття принципом гуманізму нового змісту. В. Гацелюк у своїй дисертації 2004 р. наводить приклад про те, як військовослужбовця позбавили громадянства Сполучених Штатів Америки за дезертирство під час війни. Суд тоді підтвердив, що смерть була б належною карою за дезертирство, та все ж визнав позбавлення громадянства «жорстоким та незвичним» [9, с. 66]. У 2014–2015 рр., коли на Сході України відбуваються військові дії, цей приклад набуває неабиякої актуальності.

Таким чином, ми дійшли певних висновків.

По-перше, у світлі загальної світової тенденції гуманізації системи кримінальної юстиції одним із основних стратегічних напрямів протидії злочинності в Україні є гуманізація кримінальної репресії. Гуманізація права та правозастосування – це шлях до компромісу між позитивізмом і природним правом.

По-друге, всі складові елементи системи (принципи), і гуманізм у тому числі, повинні бути узгоджені між собою. Реалізація принципу гуманізму не повинна суперечити ні принципу справедливості, ні принципу законності, ні іншим засадам кримінального права України. Принцип гуманізму не може займати превалююче становище в системі принципів кримінального права, інакше існуватиме значна небезпека втрати кримінальним законом свого охоронного, попереджувального та виховного потенціалу.

По-третє, належна реалізація принципу гуманізму у правотворчій та правозастосовній діяльності покликана трансформувати кримінальне право із інструменту кримінальної репресії на засіб вирішення складних суспільних проблем, насамперед, підвищення правової культури громадян до рівня, прикраманого правовим демократичним державам.

Список використаних джерел

1. *Таганцев Н. С.* Русское уголовное права. Лекции. Часть общая. / Таганцев Н. С. – М. : Наука, 1994. – Т. 1.
2. *Коняхин В.* Конституция как источник Общей части уголовного права / В. Коняхин // Российская юстиция. – 2002. – № 4.
3. *Бурда С. Я.* Окремі аспекти міжнародного досвіду щодо звільнення від покарання у зв'язку з хворобою / С. Я. Бурда // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2013.
4. *Анашкин Г. З.* Гуманизм советского уголовного права / Г. З. Анашкин // Советское государство и право. – 1963. – № 8.
5. *Номоконов В. А.* Проблема причин преступности в России / В. А. Номоконов // Российский ежегодник уголовного права / [под ред. А. И. Бойцова]. – СПб., 2013.
6. *Дудоров О. О.* Кримінальне право : [навч. посібник] / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; [за заг. ред. М. І. Хавронюка]. – К. : Ваіте, 2014.
7. *Фещенко О. С.* Сучасний погляд на принципи кримінального права / О. С. Фещенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2013. – Вип. 4 (65).
8. *Житний О. О.* Проблеми реалізації принципу гуманізму в деяких інститутах кримінального права України / О. О. Житний // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Харків, 2005. – Вип. 29.
9. *Гацелюк В. О.* Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Гацелюк Віталій Олександрович. – Львів, 2005.
10. *Пудовочкин Ю. Е.* Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых Государств / Ю. Е. Пудовочкин, С. С. Пирвагидов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 141–150.

11. *Погребняк С. П.* Основоположні принципи права : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Погребняк Станіслав Петрович. – Харків, 2009.
12. *Похмелкин В. В.* Социальная справедливость и уголовная ответственность / Похмелкин В. В. — Красноярск : Красноярский ун-т, 1990.
13. *Саркисова Э. А.* Гуманизм в советском уголовном праве / Саркисова Э. А. – Минск : Наука и техника, 1969.

Тимощук Ю. С. Принцип гуманізму в системі принципів кримінальноо права України

У статті обґрунтовано, що у світлі світової тенденції гуманізації системи кримінальної юстиції одним із основних стратегічних напрямів протидії злочинності в Україні є гуманізація кримінальної репресії. Реалізація принципу гуманізму не повинна суперечити ні принципу справедливості, ні принципу законності, ні іншим засадам кримінального права України. Принцип гуманізму не може займати превалююче становище в системі принципів кримінального права, інакше існуватиме значна небезпека втрати кримінальним законом свого охоронного, попереджувального та виховного потенціалу. Реалізація принципу гуманізму у правотворчій та правозастосовній діяльності покликана трансформувати кримінальне право із інструменту кримінальної репресії на засіб вирішення складних суспільних проблем, насамперед, підвищення правової культури громадян до рівня, притаманного правовим демократичним державам.

Ключові слова: принцип гуманізму, система принципів, кримінальна репресія, законність, справедливість.

Тимощук Ю.С. Принцип гуманизма в системе принципов уголовного права Украины

В статье обосновано, что в свете мировой тенденции гуманизации системы уголовной юстиции одним из основных стратегических направлений противодействия преступности в Украине является гуманизация уголовной репрессии. Реализация принципа гуманизма не должна противоречить ни принципу справедливости, ни принципу законности, ни другим принципам уголовного права Украины. Принцип гуманизма не может занимать превалирующее положение в системе принципов уголовного права, иначе существует значительная опасность потери уголовным законом своего охранного, предупредительного и воспитательного потенциала. Реализация принципа гуманизма в правотворческой и правоприменительной деятельности призвана трансформировать уголовное право с инструмента уголовной репрессии в средство решения сложных общественных проблем, прежде всего, повышения правовой культуры граждан до уровня, присущего правовым демократическим государствам.

Ключевые слова: принцип гуманизма, система принципов, уголовная репрессия, законность, справедливость.

Tymoshchuk Julia. PRINCIPLES OF HUMANITY IN THE PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW UKRAINE

The paper emphasizes that in light of the global trend humanization of the criminal justice system as one of the main strategic lines of fighting crime in Ukraine is the humanization of criminal repression. Constitution – the legal framework of criminal law that is of paramount importance for its development and improvement, long assumed the immutable and indisputable postulate. And so in the Constitution of Ukraine and the Criminal reflected the principles of legality, fault liability, personal liability, humanism and more. The principle of humanism amenable to analysis in almost all modern scientific writings of local scientists, anyway devoted to the study of the principles of criminal law.

The principles of criminal law is defined as a system derived from the principles of human nature embodied in the criminal law, which reflect the content, objectives and patterns of legal regulation of social relations. The principles of law is the category which is inherent in the system, generalized, fundamental, universal. Accordingly, all components of the system elements (principles), including humanity, must be coordinated.

The principle of humanism is independent and has its expression and implementation in many institutes of criminal law Ukraine. Scientists have concluded that the institute exemption from criminal punishment and its subsequent departure of most reflected the principles of humanism and economy of criminal influence underlying the new policy in general and criminal law in particular. However, each element of principles has its place and its purpose, so it can cover the functions of other cells. All the principles are independent, not substitute each other, but during its implementation in the criminal law should not contradict each other. The citizen and the state should be in a balanced relationship based on mutual respect for the rights and responsibilities of humanism and justice, without infringing on human rights, but without the officials or private individuals.

The principle of humanity has two understanding. Broad understanding of the principle of humanity provides protection by the means of criminal law and criminal law means protecting the interests, rights, freedoms, life, health, personal wealth of citizens from criminal attacks. Other, narrow understanding of the principle of humanism paid to persons who have violated the criminal law, and suggests that the implementation of criminal law is different humane treatment of the offender. Humanization of law enforcement and – a way to compromise between opposing schools of thinking – positivism and natural law.

The article made the argument that inappropriate over-humanization practices impact on crime crisis that threatens humanity. The impact on crime must wear a stable and progressive nature. The principle of humanity should not be the dominant idea in the national penal policy, otherwise this principle is able to neutralize respect to criminal law and significantly reduces its preventive and educational potential. This author explains complicated criminal situation in Ukraine, including a significant increase in the number of serious crimes, murders, acts of terrorism, the proliferation of organized armed crime, etc.

The principle of humanity should not affect the principle of justice or the principle of legality, or other principles of criminal law Ukraine. The principle of humanity can not occupy the prevailing position in the principles of criminal law, or there will be a significant risk of loss of the criminal law of their security, preventive and educational potential. The principle of humanism in law-making and enforcement of criminal law is designed to transform tool of criminal repression means to solve complex social problems, especially improving the legal culture of citizens to background levels of legal democratic state.

Key words: the principle of humanism, a system of principles, criminal repression, legality, justice.